

Joan Garcia de Penyaranda, primer mecenes de l'Ermita de Sant Onofre.

Recentment, animats per la tasca ingent de Cento Sancho, hem estat tractant de recuperar la toponímia medieval de Quart, amb especial atenció a qualsevol esment dels seus indrets més notables (església, ermita, castell, camins, sèquies, pont, cisterna, pous, partides, etc.).

Dos tipologies documentals són clau per a fornir estos estudis: llibres padró i capbreus. Tots dos contenen la descripció acurada dels béns immobles i semovents dels llavors pobladors de Quart; el padró, a més, amb la seua vàlua estimada en moneda contant: lliures, sous i diners.

L'únic llibre padró de riquesa conservat de Quart és a la Biblioteca de la Casa de la Cultura de Quart i data de 1812. Quan als capbreus, el més antic dels conservats, elaborat entre el 9-7-1663 i el 12-5-1678 i rebut pel notari Francesc Navarro, és parcial puix s'anuncia com un segon tom i conté la descripció dels béns emfitèutics, cases i terres, de només 40 veïns de Quart. Es conserva a l'Arxiu del Regne de València¹.

En absència de llibres padró de riquesa i de capbreus són els protocols notariaus els instruments més adients per tractar de reconstruir la trama urbana i el parcel·lari de Quart en època medieval. Vegem que diuen de l'Ermita de Sant Onofre.

Des de 1465 fins a la seua mort en 1508, era notari de la cúria del justícia de Quart el notari de València Mateu Iviça en els protocols del qual no hem trobat cap referència a l'Ermita. Aquesta apareix per primera vegada a la documentació notarial el 30 de juliol de 1498 quan els germans Bernat i Joan Colomí, llauradors, fills del llaurador Joan Colomí i de Dolça, acudiren a la taula notarial de Pere Tormon, fill d'un llaurador de Quart, per acordar la partició d'herència. Es repartiren els béns mobles i en el repartiment de la terra trobem que Joan Colomí passava a posseir 6 fanecades de vinya en emfiteusi, sota la senyoria de l'abat de Poblet, localitzades a l'Ermita, i confrontades amb el camí de Requena, la sèquia de Quart i altra terra dels Colomins².

Va succeir Iviça en el seu càrrec el notari de València Miquel Martí de qui es conserven notals, judicials i protocols des de 1509 fins a 1523. En aquest període ja trobem més referències a l'Ermita, fins ara inèdites, que són les que passem a comentar.

El 25 febrer de 1509 Jaume Martí, llaurador de Quart, tutor i curador dels béns d'Isabel, filla i hereva de Garcia Martí àlias Bou, llaurador de Quart, ordena inventari dels béns de l'herència. A més de 2 cafissades de terra campa Dellà lo Riu, confrontades amb la sèquia de Tormos i una jovada de secà a la partida del Pla Davall, camí de Xest, hi figura una cafissada de secà, confrontada amb terra de Jaume Martí, ermita de Sant Onofre i sèquia de Quart i un alberg en l'Alcota, confrontat amb cases de Sancho Roic i Jaume Torrent i camí de Manises³.

El 28 de octubre de 1509 Miquel Jossà i Joan Monçó, llauradors i jurats de Quart, atorguen àpoca de 21 lliura 7 sous 4 diners a Jaume Eximénez, botiguer de Quart, comanditari dels béns de Lluís Carbonell, tutor i curador dels hereus del botiguer Joan Ysern, 20 lliures llegades per Carbonell, la resta per la seua dona Margarida, a l'ermita de Sant Onofre⁴. El legat era aplicador

a obra i ornaments de la fàbrica de dita ermita, clar indicatiu de la necessitat de numerari per ops de l'edificació o del seu manteniment.

Any i mig després, el 12 de maig de 1511, Jaume Martí Majoret, llaurador de Quart, tutor i curador de Joan Majoret, fill i hereu del seu germà Joan Majoret, llaurador de Quart, per pagar a Llorenç Sobirats, ciutadà de València, un censal de 50 sous de pensió anual, cedeix a Llorenç Sobirats un crèdit de 8 lliures contra el justícia i jurats de Quart, preu de 5 fanecades de terra a l'ermita de Sant Onofre⁵. El justícia i jurats reconeixen Llorenç Sobirats com a nou creditor. La manca de pecúnia havia obligat el Consell a vendre terres al voltant de l'ermita.

Però és la tipologia testamentària la que ens aporta un millor tast de la devoció popular que anava adquirint el sant i el seu ermitori així com dels costums aleshores vigents.

El 18 d'agost de 1512 fa testament Bernat de Ferreres, mestre d'obra de terra de Quart, malalt, nomenant marmessors a sa muller Isabel Jornet, filla de Pere de l'Alcúdia, i a Joan Garcia de Penyaranda, botiguer de Quart. A més de les obres pies Bernat mana a Francesc, son criat, que li ha servit 7 mesos, que servisca sa muller fins a Nadal i que li siguen donades a canvi certes robes seues, l'espasa, unes sabates noves i un cint. També se'n recorda del seu company d'entreteniments Joanot Puxant i, per la bona amistat que té amb ell, li deixa dos espases d'esgrima, dos guants de jugar a esgrima, una darga i una llança, la que ell voldrà triar⁶.

Ben curiós és el següent desig de Ferreres: *"si lo meu rocí guanyarà les dos alnes de cetí que es donen a Nules el dia de Sanct Berthomeu, que sia portat [el cetí] a Poblet per a la capella del Sacratíssim Crucifixi, que és la capella del reverent majoral, i si no guanyarà vull que de mos béns sia comprat i donat"*. Recordem que la festa de Sant Bartomeu és encara festa major a Nules i es celebra el 24 d'agost.

Destaquem, per últim, altra de les darreres voluntats més cridaneres de Ferreres: *"al gloriós sent Onofre y hermita de aquell, constituïda en lo pont de Requena de Quart, un quintar d'oli que creme de nit e de dia"*. Els testimonis de Bernat combreguen l'elit de l'oligarquia de Quart: Jeroni Valleriola, majoral de Quart, Joan Beneyto, batlle de Quart, Jaume Eximénez i Joan Garcia de Penyaranda, botiguers de Quart. Ferreres, que era germà del rector de Manises, morí el 20 de novembre de 1512.

Altre testament que ens parla de l'Ermita és el de Joan Segarra, major, llaurador de Quart, atorgat el 3 de març de 1516 i publicat el 14 de febrer de 1517. Segarra està *"detengut en lo llit de indisposició corporal"* i nomena marmessors al vicari de Quart, qui serà en temps de la seua mort, i al ínclit Joan Garcia de Penyaranda, botiguer de Quart. Entre les obres pies: A la casa i ermita del gloriós Sant Onofre de la dita vila, construïda al pont dit de Requena, 20 sous per l'obra de dita casa i ornaments d'aquella. També ordena al seu hereu, Joan Segarra, menor, que après òbit seu done i lliure a l'hospital de pobres de Quart el seu llit gran amb sos petges e posts, sa màrfega, un parell de llençols i una flassada, per subvenció dels pobres del dit lloc i altres que allí arribaran. A la publicació hi era Jaume Eximénez, ara convertit en mercader de València⁷.

L'últim document i el més interessant, raó per la qual el transcrivim íntegrament, també té a veure amb el omnipresent Joan Garcia de Penyaranda (a la documentació, Pellaranda).

Aquest sastre d'origen castellà, com revetlla el topònim del seu renom diferenciador d'altres dos Joan Garcia, llaurador i ferrer, que hi conviurien amb ell, apareix a la documentació des de 1475 fins a 1523, primer com a sastre, amb la categoria de mestre, en acabant com a botiguer. Gaudim del document⁸.

IHS

Die XV julii DXVIIIº, Quart.

Los senyors frare Gabriel Coscollano, majoral, en Jaume Martí menor e en Pasqual d'Olius, jurats, e en Miquel Josà, síndich, recomanen y donen en comanda a mestre Joan Garcia de Penyaranda, botiguer, la casa y ermita de Senct Onofre, construhida al pont de Requena, al que haia de regir, governar, obrar e altres coses fer en dita casa, segons ben vist li serà; ítem, que no sia tengut donar comptes ni rahó de la renda y emoluments e d'acptes de la dita casa, a nosaltres, ni a nenguna persona de nosaltres, puxa demanar-li compte, ne tampoc puxa demanar cosa neguna a la vila de les obres ni altres coses farà ni obrarà en dita casa sinó que tinga facultat de obrar e altres coses fer a sa voluntat; en axí que lo ermità serà, sia tengut estar a voluntat nostra e vostra, e dit ermità haia de donar-vos compte y rahó e no puxa tenir més facultat en la plega y totes altres coses [...] vos fer, mestre Joan, volreu. En axí que tota la renda, acptes, or, argent e robes resten en poder vostre y domini vostre, per ço que les coses de la dita casa vagen y estiguen en augment, com de vós tenim be vist reconegut. E que no le puxan levar la dita casa de vida sua.

E lo dit mestre Joan, acceptant per lo servey de nostre Senyor Déu y de la sacratíssima Verge Maria, mare sua, e del gloriós Senct Onofre, per la gran devoció que té, és content y li plau tenir dita casa y lexa tot lo que li és degut, fins a la present jornada, ha bestret e pagat en obres de la dita casa. E accepta ab condició que vol fer inventari de totes les coses de la casa per ço que en esdevenidor se haia memòria de tot lo que s troba en dita casa.

Testes en Joan Beneyto, balle, y Pere Moles, misatge y corredor.

¿Què ens diu la documentació conservada de Joan Garcia de Penyaranda?

En desembre de 1475 ell i la seua dona Joana vénen al ferrer Joan Martínez una casa a Quart per 20 lliures⁹. El 17 de juliol de 1476 Pere Palau, abans sastre de Quart ara botiguer de draps de lli de València, i sa muller Aldonça vénen a Penyaranda el seu taller de Quart per 18 lliures i 5 sous¹⁰. Es tractava, doncs, d'una ampliació del negoci.

El 23 de setembre de 1484 Penyaranda, sastre, i Eximénez, abaixador, constitueixen una companyia per confeccionar la demanda del paraire de València Pere Martí. Per tres peces de tela, dos palmilles blaves de 21é i 18é i un drap mesclat de 14é, cobraran 24 lliures, taxant les 15 arroves de llana que aporta el paraire en 12 lliures 10 sous 6 diners¹¹.

El 26 de novembre de 1486 el llaurador de Setaigües Joan Monyós afermarà el seu fill menor d'edat Joan, per 4 anys i 6 mesos, amb Penyaranda a canvi del sustento bàsic, confiant que dependrà un ofici de profit¹².

El tall del drap era una de les fonts de finançament de la Generalitat i d'ingressos fiscals indirectes més rellevant al Regne medieval, gravant el comerç majorista i minorista de tot tipus de drap per a la vestimenta i la llar. La taxa era de 21 diners per lliura i es recaptava per quaters. En el del terme general de la Ciutat de València s'inclouïa allò recaptat a Quart¹³.

La colecta del tall del drap de Quart de 1475, regida per Antoni Badenes, batlle des de 1470 fins a 1502, demostra que l'activitat de la botiga de Garcia de Penyaranda era incipient però prou important: 72 de les 1.229 transaccions es gestionaren al seu taulell, un volum que el convertia en el quint venedor de draps de la vila per darrere de mestre Alfonso, Joan Jover, Jaume Eximénez i Pere Tormon¹⁴.

En 1490 el tall de drap de Quart, segons la comptabilitat del seu administrador Pere Tormon, ha crescut un 35% i presenta 1.655 transaccions que comercialitzen més de 5.000 alnes de tela per valor de quasi 580.000 diners. Joan Garcia ha fet pujar el seu volum de negoci fins a controlar 25% del mercat local: 458 transaccions, 1.288 alnes i 156.385 sous. Penyaranda és el primer botiguer tèxtil del poble per davant de Bernat de Ferreres (370), Joan Ysern (206), Jaume Eximénez (199) i Joan Monçó (85)¹⁵.

Penyaranda té assolit un nivell de riquesa important. El seu prestigi social també ha crescut i, a banda de ser testimoni freqüent en la taula notarial de Tormon, serà nomenat marmessor en els testaments de Joana, vídua del llaurador Miquel Garcia àlia Próxita, Gosalbo Gil, llaurador i de sa muller Beatriu¹⁶. Tanmateix no apareix ni com a creditor ni com a fiança. Sembla que no li atrau el mercat financer oficial, davant notari, de préstecs, censals i violaris.

Ja als protocols de Martí el protagonisme de Penyaranda serà creixent fins arribar al cim de la magistratura local: justícia en 1520 i nomenat mustassaf per sant Miquel de 1522¹⁷. Però abans, en 1519, la senyoria i el Consell i la Universitat de Quart, reconeixent les generoses aportacions de Penyaranda, el seu prestigi i empenta personal, li encomanen la gestió incondicional i vitalícia de l'Ermita. S'ha convertit en el seu mecenes.

¹ ARV, Clero, 2.776.

² APPV, Protocols de Pere Tormon, 26.618, 1498-VII-30.

³ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.529, 1509-II-25. Una cafissada són 6 fanecades.

⁴ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.529, 1509-X-25. Una lliura són 20 sous, 1 sou són 12 diners. Jornal: 2/3 sous.

⁵ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.531, 1511-X-25. La pensió eren els interessos que es pagaven: 18 diners per lliura.

⁶ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.528, 1512-VIII-18.

⁷ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.541, 1516-III-3.

⁸ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.538, 1519-VII-15.

⁹ Època de 10 lliures en APPV, Protocols de Mateu Iviça, 23.839, 1476-VII-7.

¹⁰ APPV, Protocols de Mateu Iviça, 23.839, 1476-VII-17.

¹¹ APPV, Protocols de Pere Tormon, 26.615, 1484-IX-23. L'amplària de les teles es mesura en dits, com més ample millor.

¹² APPV, Protocols de Pere Tormon, 26.615, 1486-XI-26. L'afermament és un contracte de serveis domèstics de tota mena.

¹³ Antonio J. Mira Jódar, <http://www.mailxxi.com/fiscalitat/Glossaireview.asp?id=182>. Avuí la taxa equivaldria a un IVA del 8'75%.

¹⁴ ARV, Generalitat, 4.658. Elaboració pròpia d'estadístiques.

¹⁵ ARV, Generalitat, 4.657. Elaboració pròpia d'estadístiques. L'alna és mesura de longitud igual a 4 pams, uns 91 cm.

¹⁶ APPV, Protocols de Pere Tormon, 26.617 (1491-IV-23 Joana) i 26.619 (1499-III-1 Gosalbo; 1500-II-28 Beatriu).

¹⁷ APPV, Protocols de Miquel Martí, 26.542 (1520) i APPV, Judicaris de Miquel Martí, 28.519 (1523). El mustassaf era l'oficial municipal encarregat del mercat, peses i mesures i també de l'urbanisme.